

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA SOMATIK FRAZEOLOGIZMLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING LINGVOMADANIY ASOSLARI

Sayfullayev Davronjon Sunnatulla o'g'li

Samarqand turizm va madaniy

meros texnikumi o'qituvchisi

davronsayfullayev811@gmail.com

+998913136206

Annotatsiya. Mazkur maqolada koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologik birliklarning semantik xususiyatlari hamda ularning lingvomadaniy asoslari chog'ishtirma aspektda tahlil qilinadi. Somatik frazeologizmlar tarkibida inson tana a'zolari nomlari ishtirok etadigan, biroq yaxlit holda ko'chma ma'no ifodalaydigan frazeologik birliklar sifatida tadqiq etiladi. Tadqiqotda koreys va o'zbek tillarida bosh, ko'z, quloq, og'iz, qo'l, oyoq, yurak kabi somatik komponentlarning frazeologik ma'no shakllanishidagi o'rni aniqlanadi. Shuningdek, mazkur birliklarning umumiy va milliy-madaniy jihatlari, semantik mosligi hamda farqli xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Tahlil natijalari koreys va o'zbek xalqlarining dunyoqarashi, mentaliteti va madaniy qadriyatlari frazeologik birliklarda o'ziga xos tarzda aks etishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: somatik frazeologizm, frazeologik birlik, chog'ishtirma tilshunoslik, lingvomadaniyat, semantika, koreys tili, o'zbek tili, tana a'zolari, milliy-madaniy xususiyat.

Kirish

Frazeologik birliklar har bir xalqning tarixiy tajribasi, milliy tafakkuri, dunyoni idrok etish usuli va madaniy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan til birliklaridan biridir. Ayniqsa, inson tana a'zolari nomlari asosida shakllangan somatik frazeologizmlar til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Chunki insonning tashqi va ichki olamni anglash jarayonida o'z tanasi, uning a'zolari va fiziologik holatlari asosiy konseptual vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Koreys va o'zbek tillari tipologik jihatdan turli tillar oilasiga mansub bo'lmasa-da, har ikkala tilda ham insonning tana a'zolari asosida shakllangan frazeologik birliklar juda faol qo'llanadi. Bunday birliklar orqali insonning hissiy holati, xarakteri, munosabati, xatti-harakati, aqliy faoliyati va ijtimoiy mavqei ifodalanadi. Somatik frazeologizmlarni chog'ishtirib o'rganish nafaqat ikki tilning frazeologik tizimidagi o'xshashlik va tafovutlarni aniqlash, balki ushbu tillarda so'zlashuvchi xalqlarning milliy-madaniy dunyoqarashini ochib berish imkonini ham beradi.

Somatik frazeologizmlarning semantik xususiyatlari

Somatik frazeologizmlar tarkibida inson tanasi yoki uning a'zolarini bildiruvchi komponent mavjud bo'ladi. Bunday komponentlar o'zining asl anatomik ma'nosidan tashqari, frazeologik birlik tarkibida ko'chma, obrazli va ko'pincha abstrakt ma'no kasb etadi.

Masalan:koreys tilidagi 손이 크다 birikmasi so'zma-so'z "qo'li katta" ma'nosini bildiradi. Biroq frazeologik ma'noda u "qo'li ochiq, saxiy, ko'p miqdorda tayyorlaydigan" kabi ma'nolarni ifodalashi mumkin. O'zbek tilidagi qo'li ochiq birikmasida ham "qo'l" komponenti insonning jismoniy a'zosi sifatidagi ma'nosini yo'qotib, saxiylik tushunchasini ifodalashga xizmat qiladi.

Somatik komponent	Koreys frazeologizmi	O'zbekcha mazmuniy muqobil	Asosiy ma'no
손 (qo'l)	손이 크다	qo'li ochiq	saxiylik, ko'plilik
눈 (ko'z)	눈이 높다	didi baland	yuqori talab
입 (og'iz)	입이 무겁다	og'zi mahkam	sir saqlash
귀 (quloq)	귀가 얇다	tez ishonuvchan	boshqalarning gapiga tez ishonish
발 (oyoq)	발이 넓다	tanish-bilishi ko'p	Keng ijtimoiy aloqa
머리 (bosh)	머리가 좋다	boshi ishlaydi	Aqllilik

Mazkur misollar koreys va o'zbek tillarida somatik komponentlar orqali abstrakt tushunchalarni ifodalash mexanizmi mavjudligini ko'rsatadi. Biroq frazeologizmlarning semantik tuzilishi har doim ham to'liq mos kelmaydi.

Masalan, koreys tilidagi 눈이 높다 so'zma-so'z "ko'zi baland" ma'nosini anglatadi va ko'chma ma'noda insonning talabi yoki didi yuqoriligini bildiradi. O'zbek tilida esa mazkur mazmun "didi baland", "talabi yuqori" kabi birliklar orqali ifodalanadi. Demak, ikkala tilda ham umumiy konseptual mazmun mavjud bo'lsa-da, uni ifodalash vositalari va obrazlari turlicha.

Somatik komponentlarning lingvomadaniy xususiyatlari

Somatik frazeologizmlarning muhim xususiyatlaridan biri shundaki, ularning ma'nosi faqat tilning ichki qonuniyatlari bilan emas, balki xalqning madaniy tajribasi bilan ham bog'liqdir. Koreys tilida 손 (qo'l) komponenti insonning faoliyati, mehnati, ijtimoiy munosabatlari va saxiyliги bilan bog'liq ko'plab frazeologik birliklarda uchraydi. O'zbek tilida ham "qo'l" komponenti faol frazeologik birliklardan biri hisoblanadi. Masalan, "qo'li ochiq", "qo'li uzun", "qo'lidan kelmoq", "qo'l uchida" kabi birliklar turli semantik va pragmatik ma'nolarni ifodalaydi. 눈 (ko'z) komponenti esa har ikkala tilda ham insonning kuzatuvchanligi, munosabati, estetik qarashi va hissiy holati bilan bog'lanadi. Koreys tilidagi 눈이 높다 ("didi/talabi yuqori") kabi birliklar bilan o'zbek tilidagi "ko'zi to'ymas", "ko'z olaytirmoq", "ko'z-quloq bo'lmoq" kabi birliklarni qiyoslash orqali ko'z komponentining turli konseptual ma'nolarini aniqlash mumkin. Shuningdek, 입 (og'iz) komponenti koreys tilida nutq, sir saqlash, gapirish va insonning kommunikativ xatti-harakatlari bilan chambarchas bog'langan. O'zbek tilida ham "og'iz" komponenti asosida shakllangan "og'ziga qaramoq", "og'zidan gullamoq", "og'zi mahkam" kabi birliklar mavjud. Bu holat insonning nutqiy faoliyati bilan bog'liq universal konseptual modelning ikki tildaham mavjudligini ko'rsatadi.

Koreys va o'zbek somatik frazeologizmlarining o'xshash va farqli jihatlari

Chog'ishtirma tahlil natijasida somatik frazeologizmlarni uch asosiy guruhga ajratish mumkin:

1. To'liq yoki mazmunan yaqin ekvivalentlar.

Bunday frazeologizmlarda somatik komponent ham, umumiy frazeologik mazmun ham bir-biriga yaqin bo'ladi.

2. Qisman ekvivalentlar.

Bunday birliklarda umumiy ma'no mavjud bo'lsa-da, obraz, somatik komponent yoki semantik tuzilishda farq kuzatiladi.

3. Ekvivalentsiz somatik frazeologizmlar.

Muayyan tilda mavjud bo'lgan, boshqa tilda esa aynan shu obraz va mazmunda muqobili mavjud bo'lmagan birliklar ushbu guruhga kiradi.

Mazkur tasnif koreys va o'zbek tillari frazeologik tizimining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarni chog'ishtirma o'rganish natijasida inson tana a'zolari nomlari har ikkala tilda ham nafaqat konkret anatomik tushunchalarni, balki abstrakt konseptlarni ifodalash uchun faol qo'llanishi aniqlandi. Bosh, ko'z, quloq, og'iz, qo'l, oyoq kabi somatik komponentlar insonning aqliy faoliyati, hissiy holati, xarakteri, ijtimoiy munosabatlari va xatti-harakatlarini ifodalovchi frazeologik birliklarning shakllanishida muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bir xil somatik komponent asosida shakllangan frazeologizmlar turli tillarda turlicha obraz va semantik mazmun kasb etishi mumkin. Bu holat frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlarini belgilaydi. Demak, koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarni tadqiq etish ikki xalqning til tizimi bilan bir qatorda ularning milliy dunyoqarashi, mentaliteti va madaniy qadriyatlarini ham o'rganish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Кунин А.В. *Курс фразеологии современного английского языка*. – Москва: Высшая школа, 1996.
2. Телия В.Н. *Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. – Москва: Языки русской культуры, 1996.
3. Маслова В.А. *Лингвокультурология*. – Москва: Академия, 2001.
4. 김향숙. *한국어 관용어 연구*. – 서울: 관련 출판사.
5. 이희자, 이종희. *한국어 학습용 어미·조사 사전*. – 서울.
6. 국립국어원. *표준국어대사전*. – 서울: 국립국어원.
7. Раҳматуллаев Ш. *О'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati*. – Toshke
8. Раҳматуллаев Ш. *О'zbek tilining frazeologik lug'ati*. – Toshkent
9. Sayfullayev, D.S. *Koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning chog'ishtirma tahlili: lingvomadaniy aspekt* // Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali. – 2026. – Volume 5, Issue 3. – B. 677–684.